

Serbian Orthodox Traditions

**On Some of the Customs and Traditions
of the Serbian People
and the Serbian Orthodox Church**

Krsna Slava

КРСНА СЛАВА

Једна од главних одлика српског Православља, за коју не зна остали хришћански свет, јесте крсна слава. Пре примања хришћанства Срби су били многобожачки народ. Поред врховног бога Перуна, кога су сви поштовали, сваки дом је имао и своје домаће божанство. По природи сентиментални и везани за домаће навике и обичаје, у сусрету са хришћанством, Срби су се најтеже одрицали тих домаћих божанстава. Мудри и практични Немањин син, Свети Сава, многобожачке кумири и идоле, заменио је великим светитељима Цркве Христове, који постадоше заштитници и помоћници српских домова, цркава и манастира, породица и племена, села и градова, па и читавих покрајина и области. Тако је настала крсна слава,

Црква је, имајући у виду практичне разлоге, саветовала и препоручивала породицама које светитеље да узимају за своју крсну славу. Бирани су велики светитељи који се празнују у јесен, зиму и пролеће, када је мање радова у њиви, пошто су Срби били народ који се бавио земљорадњом и сточарством. Поједине породице, опет, бирале су дан када ће се крстити, и светитеља који се тога дана слави, узимале за своју крсну славу.

Значај славе, Слављење крсне славе је остала једина непрекинута традиција код Срба од времена покрштавања до данас. Много је штошта промењено у народном животу и обичајима, али се слава сачувала као највећа светиња нашег народа. Србин је славио славу у најславнијим данима своје историје, али исто тако и у току петвековног робовања под Турцима. Слављена је слава у време и невреме - у рату и изгнанству, у тамници и болници, у жалости и радости, у беди и сиромаштву исто као у богатству и изобилју. Наши војници су у жеку најжешћих битака у рову ломили бајати војници хлеб (тајин) певали тропар своје славе, палили комадић воштанице који су од куће понели, молили се Богу за помоћ и срећније дане. После I светског рата у време невиђене безбожничке и антиверске пропаганде, Срби се нису одрицали своје славе и, слободно се може рећи, да је крсна слава сачувала православну веру и традицију у нашем народу.

Када један дом, једна породица, почиње да слави крсну славу? Слава се преносила и настављала са колена на колена са оца на сина тако, да се данас може лако закључити које су породице са истим презименима од једног претка, само по томе коју славу славе. Уколико славе исту славу онда су од истог претка, али су се током времена и расељавања удаљиле једне од других, и постале непознате .

Када отац предаје славу синовима? Уколико синови живе са оцем у једној кући, онда сви заједно славе славу. Међутим, када неко од синова заснује своју породицу, ожени се и не живи више са оцем, он треба одмах да почне да у свом дому слави крсну славу. Сасвим је погрешно, што поједини данас, не славе, зговарајући се: жив ми је отац и он слави. Значи, чим неко живи засебно и има своју породицу, дужан је да слави своју славу, јер је слава заштитник домаћег огњишта и помоћник у сваком раду, велики Божији благослов и заштитник свих укућана, нарочито деце.

Како се прима крсна слава од оца? Прве године, када син заснује самостално домаћинство, он долази код оца на славу. Кад се колач исече, отац из своје десне руке предаје сину једну четвртину колача, пољубе се, један другом честитају славу, а отац пожели сину да са својом женом и децом, будућим унуцима и потомцима, дуго у здрављу и добром расположењу слави славу. Син носи део колача кући, подели га са својом породицом, а већ наредне године почиње редовно да слави своју крсну славу.

Припреме за славу. На неколико дана пред славу, у дому у коме се слави почињу припреме како би се слава што свечаније и достојније дочекала. Кућа се распрема, чисти и сређује. Укућанима, деци нарочито, купује се понешто ново, од одела, да то "понове" на дан славе. У кући влада свечана атмосфера, ведро духовно расположење и радост у ишчекивању славе.

Свећење водице По древној и устаљеној пракси наше цркве, у време пред славу свештеник освећује водицу у домовима који славе. За освећење водице домаћица припреми следеће: једну посуду (чинију) са водом, букет босиљка, мању свећицу, кадионицу са жаром или брикетом, тамјана и списак укућана у кући. Све се то постави на сто у соби где је славска икона, која је на источном зиду собе. Пожељно је да на обреду освећења водице буду сви укућани са домаћином. Зато свештеник, бар на дан раније, "заказује" водицу, то јест, најављује домаћину у које време тачно долази, како би сви били на окупу и молитви. У селу се обично зна кад ће у тај крај наићи свештеник, па се водица не "заказује". Кад се водица освети, сви укућани се мало напију ове освећене водице, а од остатка се меси славски колач. Уколико се водица свети на дан славе, заједно са резањем колача, пошто се укућани по мало напију, остатак се сипа за неку калемљену воћку, или цвеће у кући.

Зашто се освећује водица у домовима за славу и Васкрс? Поред заједничких молитава и богослужења, који се обављају у храму, црква је одредила да се два пута у години одржавају обреди и молитве у домовима верника, за духовни напредак свакога дома. А то је све везано за два велика и најсвечанија дана - за славу и Васкрс. Освећењем водице и кропљењем дома, благодат Божија и свети Дух улазе у тај дом и његове житеље, и он им даје благослов и духовну снагу у њиховом свеукупном животу и раду. Молитва се приноси за напредак свих чељади у кући, и за покој душа умрлих сродника.

Позивање на славу У неким нашим крајевима, гости се на посебан начин позивају на славу. Домаћин или неко од млађих, оде у кућу онога кога жели позвати, или кога годинама позива, и уз пригодан разговор, позове пријатеља на славу. Негде се уочи славе, у куће које се позивају, шаље лепиња или мањи хлеб који се пече за славу, и на тај начин гости се позивају на славу. Негде се, опет каже: "на славу се не зове". Исправно је и једно и друго, али добро је, на неколико дана пред славу, потсетити своје пријатеље и званице, и у знак пажње и поштовања позвати их на славу. То се данас може учинити и телефоном, мада је прикладније и учтивије то учинити лично и непосредно.

Поздрављање и дочек гостију Домаћин госте дочекује пред кућом или на прагу свог дома. Најсвечаније обучен и свечарски расположен он госте дочекује речима: Добро дошли! Гости честитају Славу речима: Срећна слава домаћине, теби и твом дому и твојим укућанима, много година у здрављу и весељу. Домаћин одговара: Хвала добро дошли и вама нека Бог и ... (каже име славе) помогну да доста година долазите, и да славимо у здрављу и весељу. Гости улазе у кућу, и по старештву седају за сто где се обавља славски ручак, или у неку другу просторију где седе до почетка ручка.

Шта све треба припремити за славу? За славу је најважније спремити следеће: славски колач, кувано жито, црно вино и свећу.

Славски колач. На један дан уочи славе домаћица меси славски колач. Колач се меси од чистог пшеничног брашна. Тесто се закувава са водом, и додаје се мало богојављенске и освећене водице, коју је свештеник светио пред славу. Колач се украшава разним украсима од теста. На његовом централном делу и на четири стране у знаку крста одозго утискује се печат (слово) са словима ИС ХС НИ КА, што скраћено и преведено значи: Исус Христос побеђује. Сам колач симболише Христа који је хлеб живота, а вино, којим се прелива, симболише крв која је текла из Христових рана. После сечења колача, колач се исече на кришке као хлеб. Најпре домаћин и укућани узимају и једу по део колача, а остатак се поставља на трпезу.

Славска свећа За славу се купује већа свећа, по могућству од правог воска, обично дужине 50 -60 см, може и већа, или мања, зависно од прилика и могућности. Она се ставља у чирак (свећњак) и посебно украшава. Свећа се пали на дан славе, непосредно пред резање колача. Домаћин се прекрсти, помене у молитви Бога и име своје крсне славе, целива свећу и пали је шибицом. Свећа и њена светлост симболизују светлост науке Христове. Свећа гори целог дана на дан славе, а када изгори на неколико сантиметара до свећњака, свећа се гаси на следећи начин: Домаћин се прекрсти, узме чашу са вином, из ње захвати једну кафену кашичицу вина и њу излије уз фитиљ свеће која гори. Вино полако угаси свећу. Потом се свећа и чирак стављају пред икону, или на неко друго свечано место у кући, и ту стоји до следеће године, и пали се приликом заједничких кућних молитви.

Славско жито Уочи славе домаћица припрема славско жито - кољиво или панаију. Славско жито се кува од чистог и отребљеног пшеничног зрна. Један килограм или пола килограма жита (зависно од

броја гостију), укува се у чистој води, затим се процеди и мало просуши. Просушено жито се, затим, меље. У самлевено жито додаје се шећер, млевени ораси, мало ванилин шећера и мало морског ораха ради лепшег укуса. То се ставља у неку плитку чинију или тацну, лепо обликује, и по површини се поспе шећером у праху или млевеним орасима.

Приликом резања славског колача, у жито се, одозго у центар, ставља мања свећица која гори док траје обред резања славског колача. По завршетку обреда жито се прелива црним вином, свећица се гаси и вади из жита, а на њено место може се ставити неки цвет - каранфил, ружа, босиљак...

Служење житом. Када се заврши резање колача и жито прелије вином, најпре се домаћин послужи житом, а затим сви укућани. Онда се служе сви гости. И како који гост долази на славу, прво се послужије славским житом. Жито обично служи домаћица или ако има девојка у кући, ћерка или унука, а може и нека девојка или млађа жена од пријатеља или комшија те куће. Жито стоји на већем послужавнику са неколико кашичица на посебној тацни, затим једна чаша са водом у коју се стављају кашичице после послужења житом. У неким крајевима уз жито ставља се и чаша са вином, али обзиром да је жито преливено вином, ова чаша вина није обавезна. Жито се служи на следећи начин: Домаћица принесе жито, гост устане, прекрсти се, окрене се домаћину и домаћици и честита славу и узима жито. После послужења опет се прекрсти и поново седне. Житом се прво служе старији па млађи. Послужавник са житом стоји поред славске свеће док траје слава. Уколико жита преостане, оно се даје деци, или се спрема деци присутних гостију. Познато је да деца воле славско жито због његовог лепог укуса.

Славско жито се кува и приноси у славу Божију, у част светитеља који се слави, за здравље и напредак дома и његових укућана, као и за покој душа свих предака у том дому. Пшенично зрно у хришћанству је симбол вечног живота - смрти и васкрсења. Јер када се сеје оно умире и клија, али из њега се рађа нови живот који доноси стотруки род.

Жито се спрема за све славе овде посебно наглашавамо да се жито припрема за све славе. Нажалост, има у неким крајевима погрешна навика да се жито не спрема за Аранђеловдан, Гавриловдан и светог Илију, јер ти свеци су "живи", како кажу у тим крајевима. Пре свега сви свеци су живи и од Бога прослављени. Значи, за све славе треба спремати жито. Наши манастири и цркве који славе светог Архангела Михаила или светог Илију, припремају жито и то мора бити пример како треба радити, јер се традиција и обичаји у цркви чувају неповређени. Неприпремање жита, и поред упозорења цркве, може се у том случају сматрати чак и грехом.

Обред резања славског колача и освећења славског жита. Колач и жито се на дан славе доносе у цркву на освећење. У поједине домове уколико свештеник може да стигне, а који то изричито желе, долази свештеник и у њима освећује жито и реже славски колач. Када свештеник изреже колач и прелије вином, онда сви укућани на челу са домаћином учествују у окретању славског колача уз певање црквених песама. Онда свештеник ломи колач са домаћином. Ако се колач окреће и ломи ван стола, домаћица на под простере мањи бели чаршав или већу салвету да би се покупиле мрве од колача, јер би био грех да падну на под куда се гази ногама.

"Дизање славе" У неким крајевима се само носи жито у цркву на освећење, а домаћин реже и ломи колач код куће са својим укућанима и пријатељима. Тај својеврсни народни свештени обред се у народу назива "дизање славе". Он се врши на следећи начин:

Сви присутни се окупе око стола на коме је славски колач, жито, свећа и вино у чаши, мушкарци поскидају капе, и устану. Домаћин се прекрсти, помене Бога и светитеља кога слави, целива славску свећу и упали је. Онда "долибаша" (гост који стоји у предњем челу, обично старији и отменији гост), прекрсти се, окади икону, колач, жито, свећу и домаћина, предаје му кадионицу, који окади све присутне који се како кога кади клањају и побожно крсте. Долибаша, затим, у дубокој побожности, и домаћинској озбиљности, редом изговара "дизање славе":

"У име Оца и Сина и Светога Духа.

- Оче наш, који си на небесима, да се свети име Твоје, да дође царство Твоје, да буде воља Твоја, и на земљи као што је на небу; хлеб наш насушни дај нам данас, и опрости нам дугове наше, као што ми опраштамо дужницима нашим; и не уведи нас у искушење, но избави нас од зла.

- Састали смо се, браћо и сестре, да се сетимо тврде славе часне и небесне: Господа Бога, свете

Живоначалне, Једносушне и Неразделне Тројице: Оца и Сина и Светога Духа, Највећег Имена и славе која може да поможе.

- Молимо се Светој Живоначалној Тројици: Ово да кажемо за Благог Христа и Часног Крста: Благог Христа кога верујемо и Часног Крста којим се крстимо, да се Часним Крстом прекрстимо и Господу Хисту замолимо. Господе Христe и Часни Крсте помозите нама молимо се вама.

- Да се замолимо и поклонимо Пресветој Богородици, Хришћанској заштитници; ми се молимо њој, а она сину свом Исусу Христу, за све православне хришћане широм целог света, а нарочито за нас и, нашег домаћина.

- Како рекосмо добро рекосмо; ово да кажемо за два дана одабрана, Свете Петке и Свете Недеље. Свете Петке Христова Распећа и Недеље Христова Васкрсења, који нама често долазе. Ми се њима молимо и поклањамо. Света Петко и Света Недељо, помозите нама и нашем домаћину.

- Ово да кажемо за свију лепих крсних хришћанских имена које православни хришћани славе од истока до запада и од севера до југа. Ако их не можемо све по реду побројити, који је млађи који старији, можемо им се свима помолити и поклонити: Господе Христe и сва лепа крсна хришћанска имена, помозите нама и нашем домаћину.

- Молисмо се свима лепим крсним хришћанским именима и помоће ако Бог да, ово да речемо за домаћина славе (овде поменути славу која се тога дана слави) кога наш домаћин слави и служи свећом и литурђијом, њега свети (опет рећи име славе) даровао сваким добрим благом и даром.

- Ово да кажемо за три Божија мира без којих се не може: белице пшенице, винове лозице и пчелице. Да нам роди у пољу белица пшеница, у брду винова лозица, да се ројчи и парожчи пчелица, мушке и женске главе које о њима радиле живе и здраве биле.

- Како рекосмо добро, рекосмо. Ово да кажемо за колача и ломача, Колач ломити Богу се молити и од Бога свако добро добити".

У селима се додаје још и ово: "Домаћине сеци колач; срећан ти био орач и копач!" и "Влат к'о у долибаше врат".

Ову дивну народну молитву, која се изговара приликом резања славског колача, у ваљевском крају, забележио је прота Живко Тодоровић, свештеник лелићски и ваљевски. На исти начин може се ломити колач у целом нашем народу, тамо где свештеник није у стању да стигне.

Резање колача. Док долибаша изговара ову молитву, присутни гости стоје и крсте се заједно са долибашом при завршетку сваког одељка молитве. Кад се заврши молитва домаћин узима колач, пресече га унакрст (крстообразно) одоздо и онда са једним од гостију, који стоје уз долибашу, обично то буде најстарији, најдражи гост или пријатељ, сродник или комшија, ломи колач на следећи начин: "Долибаша" вином прелије центар колача. Домаћин и гост окрећу колач, онда сркну мало вина са колача, најпре домаћин а онда његов гост, пољубе се и кажу: "Христос!" Онда долибаша прелије вином центар колача и два печата, лево и десно. Домаћин и гост окрећу колач, онда стану, затим гост, па домаћин, сркну са преливена три печата и говоре: "Христос, посредје нас!" Поново окрећу колач, а долибаша прелије сад поново колач, почев од централног печата крстообразно сва четири слова (печата). Домаћин и гост сркну вино са печата, целивају се и говоре: "Христос, посредје нас, на векове амин, и догодине у здрављу и весељу." Гости сви говоре: амин, Боже дај. Онда ломе колач. Кад се колач изломи, гост део колача из леве руке спушта на сто поред свеће и жита, а четвртину колача из десне руке подиже високо, благосиља и предаје домаћици. У неким крајевима, домаћица приноси сито покривено белим пешкиром или салветом у којој се налази дар за долибашу и госта који је ломио колач. Гост спушта четвртину колача у сито и говори: Влат к'о у долибаше врат. Домаћица дарива долибашу и госта, обично јабуком, неким слаткишом, чарапама или неким другим прикладним поклоном.

За то време гости стоје, онда се послужују житом које је освећено у цркви. У неким крајевима гости се служе и вином. Вино се сипа у чашу, па најпре домаћин, пошто се прекрсти, помене Бога и светитеља кога слави, отпије један гутљај. Онда се сви на исти начин послуже по старештву, од најстаријих до најмлађих. Кад се деца служе, њима долибаша досипа вино у чашу "да порасту". За то време домаћица исече колач, доноси га на трпезу и сви прво узимају кришку хлеба од колача, и

почиње славски ручак. У току славског ручка, у неким крајевима, долибаша и домаћин измењују здравице.

Да напоменемо, да посебно служење са вином за славу није обавезно, јер су и колач и жито преливени вином. Вино, иначе, симболизује благодат и силу Духа Светога који све освећује, а такође симболише невину крв Христову која је текла из његових рана на крсту.

Домаћиново дворење славе У нашем народу сачуван је један леп обичај, дворење славе. Наиме, домаћин, на дан славе, обучен у свечано одело, гологлав, ведар и расположен, дочекује госте и цео дан не седа док свећа гори. Не седа из поштовања према светитељу кога тога дана слави, и који је главни гост у његовој кући, и он стоји пред њим као у цркви на молитви. Уколико је домаћин у старијим годинама, и физички није у стању да престоји цео дан, по његовом допуштењу славу двори неко од млађих мушкараца, син или унук. Он уједно брине о послужењу и распореду гостију и о свему што доприноси да се гости осећају пријатно и расположено. Домаћин на исти начин испраћа госте, са жељом да се догодине опет састану у још бољем здрављу и расположењу.

Славска трпеза Поред набројаногa што чини славу: славски колач, славско жито, свећа и вино, по нашем народном обичају домаћин припрема славски ручак који се обавља на дан славе. У неким крајевима се припрема и вечера уочи славе, на коју долазе гости, и то се зове навечерје празника. Негде се слави и други, па чак, и трећи дан славе. Одсуство веронауке условило је да се слава претворила скоро искључиво у славску гозбу, на којој, нити домаћин, нити гости знају о правом смислу и суштини славе, па чак ништа ни о светитељу који се слави. Пошто се то претворило, дакле, у обилну гозбу, сиромашније породице данас нису у стању да финансијски издрже толики трошак. Подвлачимо поново овде, да је слава пре свега духовни догађај и доживљај уз оно што је неопходно за сам обред резања колача, а све остало је ствар воље и могућности сваке породице.

Посне славе Овде ваља упозорити на још један погубан и штетан обичај, који се полако из непућености у неким нашим крајевима, увлачи у наш народ. Наиме, када нека слава падне уз пост, или у среду или петак, на пример Никољдан који је увек у Божићном посту, тај дан се обавезно пости, без обзира да ли породица из неких разлога не пости тај пост. Спремати мрсну храну за славу је велики и погубни грех ако је пост. Боље је не славити, него правити јавну саблазан и наводити на грех друге (госте) да мрсе на велики празник у време када црква наређује пост. Кад слава падне у среду или петак, а није пост, гозба и мрсни славски ручак може се одложити за наредни дан. Погрешно је, како то неки чине, на дан славе када је пост, "приказати" на трпези мало рибе и посне хране, а после постављати и служити мрсну храну. То је својеврсно лицемерје, и није достојно хришћанина, Србина и православца, погово када се зна да се може чак лепше и јефтиније припремити ручак од рибе и посне хране. Постоји, чак и кувар са рецептима за припремање посних јела, кога би требало да користе домаћице које припремају посну славу.

Црквена слава Поред светитеља и славе коју слави свака породица, заједничка слава свих парохијана и верника који припадају одређеном храму у месту у коме живе, јесте храмовна слава те цркве. Сваки храм је посвећен неком светитељу, или празнику, и он на тај дан слави своју храмовну славу. Пошто је храм највећа светиња у једном месту и заједнички духовни дом и огњиште свих мештана, пожељно је да сви узму учешћа у тој слави. Велики је грех не отићи тога дана својој цркви, поготово ако за то нема оправданог разлога.

Домаћин црквене славе На дан храмовне славе служи се света литургија, звоне сва звона, око цркве се носе барјаци (литије) иконе и други свети предмети, и после трократног опхода сече се славски колач. Храмовна слава, такође, има свог домаћина. То је један од мештана, а може и више њих, који се добровољно јаве. Он припреми колач и жито, свећу и вино и ако је у могућности и славски ручак, на кога позива све присутне тога дана у цркви. Ако он није сам у могућности да сноси све трошкове славе, у припремању ручка учествује делом и црква.

На сечењу славског колача у цркви, помиње се његово име и имена његових сродника и укућана. Он тај дан, као и у кући на дан славе, двори славу и служи госте. Пред резање славског колача, свештеник пита, ко се јавља за домаћина за наредну славу. Ономе који се јави, домаћин предаје једну четвртину славског колача, коју овај носи кући и дели са својим укућанима.

Окупљање народа око цркве Неопходно би било обновити обичај и традицију окупљања народа око своје цркве. Знамо да су се Срби кроз историју и у тешким временима окупљали и састајали код својих храмова и манастира. Нарочито око великих светиња које су познате у нашем народу: Жича,

Студеница, Грачаница, Љубостиња, Девич и др. На тим саборима доношене су судбоносне одлуке за народ и будућност. То саборовање, у овом времену опште отуђености, требало би обновити, да се духовно боље упознамо и зближимо. А то је Србима данас и те како потребно.

Преслава - заветина Поједина села и градови имају своју славу која се зове преслава или заветина. Они су узели једнога светитеља или празник и преко њега се моле Богу за свако добро и напредак. Затим се моле Богу да их чува од болести, поплава, суше, града, земљотреса и других непогода и несрећа.

Литија Тога дана скупља се народ око цркве и после свечане службе полази литија. За црквеним заставама, крстовима и иконама и за свештеником иде побожни народ. Ту су и ђаци са својим учитељима и наставницима, иду у реду и певају црквене песме. Литија иде кроз улице, преко поља, кроз воћњаке и винограде. Свештеник благосиља, а народ се искрено моли да Бог сачува од непогода плодове њиховог рада.

Литија се у неким крајевима заустави код записа. То је унапред одређено дрво, обично на раскршћу. Свештеник чита молитву и у запису (на дрвету) урезује, записује, крст сваке године на истом месту. Литија се потом враћа у цркву.

Тога дана мештани села или вароши, припремају свечани ручак на који долазе гости из суседних места. То се зове преслава, то јест слава преко оне главне славе. У местима где нема цркве, на дан преславе, на одређеном месту се освећује водица и сече славски колач за цело то место. Та преслава има, такође, свог домаћина, који се сваке године смењује. У неким крајевима за преславу се пали свећа и ломи колач као и за славу.

Занатлијске славе Поред домаће и црквене славе, или преславе, у нашој је традицији, да поједина занатлијска удружења (пекари, столари, трговци итд), еснафи, предузећа, спортски и други клубови, братства, заједнице, друштва лекара и разна удружења могу имати и славити своју славу. Они за своју славу, за свога покровитеља и заштитника узимају неког светитеља који је прикладан тој делатности или занимању. Лекари обично узимају свете Враче (лекаре), столари св. и Праведног Јосифа, јер је био столар итд. Слави се слава, као црквена или школска, има свога домаћина, или сви заједно припремају славу, па сви су домаћини. Колач и жито се носе у цркву, или свештеник долази да пресече колач и освешта жито. Све остало је као на домаћој или црквеној слави.